nistratiivseks keskuseks oma maakonnale ja lähi-tagamaale ning terve kodumaa hariduskultuuriliseks tsentrumiks, mille mõjukond ulatub ka välismaile. Ta tagamaa ulatuse ja teostamisalade iseloomu uurimine on meile selgitanud, mil moel suudab selline perekas ja keeruline agglomeratsioon väikesel linnaterritooriumil ära elada. Ta on suhete sõlmekoht, sootuks teissuguste nähtuste väljendus kui küla, teatud mõttes seda täiendav teine pool, mille tõttu ta võibki oleleda. Ta sarnaneb organismiga, mis mitte üksi ei kohastu teda ümbritsevale tagamaale, vaid mis püüab seda ka oma nõuete kohaselt organiseerida. Ta on oma tagamaa teotsemiskiirte fookus ja graviteeruv keskus.

Viimane asjaolu peegeldub erikordselt selgesti ka Tartu elanikkude päritolus. Tänapäeva Tartu elanikest (50342 *resp.* 100%) on 1922. a. 28. XII. tsensuse järele (231) ainult 15463 ehk 30,7 % Tartus endas sündinud. Ülejäänud 7/10 liigitus päritolult vt. tabel IX.

Oleme seda keskust vaadelnud eraldi ta maastikunähtusest, oleme võrrelnud matemaatiliselt ja statistiliselt ta suurusmõõteid, oleme jälginud ta tulunduslikke suhteid tagamaaga, oleme pöörnud nõndaütelda ta olemasolu alusrõiva pahempidi ning leidnud ta isepärase asulaorganismina, omade juurte ja jõududega, omade arenemistingimustega ning nõudeiga. Kuidas ta ise tõelikkuses, looduses, ilmestub, mismoodi seal õieti välja näeb, selle keskse maateadusliku probleemi seame omale nüüd ülesandeks.

Teine osa:

Tartu maastikupilt ja loomulikud osised.



13. joon. Edelavaade kuuvalgele Tartule. Õine eksposítsioon.
Vue du S. O. de Tartu au clair de lune.

Vasakul valendab Maarja kiriku astangtorn ja paremal kõrgub tume kõmmelkuhikjas Pauluse kirik. Keskel tagafoonil ülikooli loodusteaduslikud instituudid. Esiplaanil Maarjamõisa väli.

I. Linna ase [1]).

Ei ole ükspuhas, missuguselt taevakaarelt Tartule läheneme — sellest oleneb mulje, mille ta matkajasse jätab: tuleb see tagamaalt maisteid või läheneb veeteel, vahe on ilmne ja iseloomulik. Saabub ta põhjast — Palamuse (190) (243) rööp-

1) Vt. lisa: Tartu linna aseme pinnamoe ja vete plaan (III). Tartu aseme ja lähema ning kaugema ümbruskonna üksikasjalise geoloogilise ja morfogeneetilise ülevaate annab käesolevas koguteoses eelmine A. Mieler'i artikkel.

Tartu, lk. 210